

CARL SCHMITT: GESAMMELTE SCHRIFTEN 1933–1936. MIT ERGÄNZENDEN BEITRÄGEN AUS DER ZEIT DES ZWEITEN WELTKRIEGS (BERLIN: DUNCKER & HUMBLOT 2021) 572.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2022.2.07>

Hogy Carl Schmitt meggyőződéses náci, karrierista opportunist, nihilista decizionista vagy a nácizmust „kisebbik rosszként” elfogadó, konzervatív fasiszta volt-e, a mai napig élénk viták tárgya.¹ Amikor 2002-ben franciára lefordították, és a neves Seuil kiadónál megjelentették – a leninista Alain Badiou szerkesztette sorozatban és a marxista Étienne Balibar előszavával – az antiszemita felhangokat is tartalmazó *Leviatán*-könyvét,² Yves Charles Zarka eszmetörténész összeállítást közölt Schmitt náci írásai-ból, amelyek Schmitt egyértelmű nemzetiszocializmusát és antiszemitizmusát voltak hivatottak igazolni.³ Zarka szerint Schmitt nem tartozhat a politikai filozófia klasszikusai közé, csak kortörténeti érdeklődéssel lehetne őt olvasni, mint bármely más náci teoretikust.⁴

A Schmitt írásait kiadó és nézeteihez egyébként is közelálló berlini Duncker & Humblot tavaly egyetlen kötetben adta közre Schmitt (majdnem) mindegyik

1933 és 1936 közötti, valamint néhány, a második világháború idején közölt írását. Aki „bizonyítékokat” akar Schmitt ellen, a kötetben kedvére válogathat: Schmitt a Vezér akaratát tartja a jog egyetlen forrásának; valamennyi zsidó származású jogászt egyfajta „sárga csillaggal” lát el, amennyiben is azt javasolja, hogy őket minden idézetben „zsidóként” megjelölni és a könyvtárakból el kell távolítani munkáikat egyébként is; a nürnbergi faji törvényeket „a szabadság alkotmányának” nevezi; a jogállam helyett a Vezér önkényét támogatja; és áltudományos írásokban igazolja a náci Németország imperalista és rasszista háborúját.

Azonban ezen írások olvasta után se lehet egyértelműen eldönteni, hogy Schmitt – mint mondjuk Otto Koellreutter⁵ – egyértelműen náci jogásznak számít-e, azaz semmiképpen sem a jogtudomány klasszikusának. Schmitt mindig is decizionista lett volna? A náci szerepvállalása szakítást jelentene a tartalom nélküli decizionizmussal? Karl Löwith ismert tézise, miszerint Schmitt tartá-

¹ Reinhard Mehring 42 lehetséges magyarázatot szed össze Schmitt náci „fordulatára”; ld. Reinhard MEHRING: *Carl Schmitt. Aufstieg und Fall* (München: Beck 2009) 311.

² Carl SCHMITT: *Le Léviathan dans la doctrine de l'État de Thomas Hobbes. Sens et échec d'une symbole politique* (Paris: Seuil 2002).

³ Yves Charles ZARKA: *Un détail nazi dans la pensée de Carl Schmitt* (Paris: PUF 2005).

⁴ Yves Charles ZARKA: „Carl Schmitt, un nazi philosophe?” *Le Monde – Supplément littéraire* 06. 12. 2002; Yves Charles ZARKA: „Que faire de Carl Schmitt?” *Le Monde – Supplément littéraire* 02. 02. 2003.

⁵ Otto Koellreutter azon kevés német közjogászok közé tartozott, akik már 1933 előtt is – noha nem párttagként – támogatták az NSDAP-t. Noha hasonlóan Schmitthez Koellreutter is csak 1933-ban lépett be az NSDAP-ba, Schmittet – annak gyorsabb tudományos karrierje miatti irigységből is – rendszeresen bírálta írásaiban; Koellreutterhez ld. Jörg SCHMIDT: *Otto Koellreutter 1883–1972. Sein Leben, sein Werk, seine Zeit* (Frankfurt/M et al.: Peter Lang 1995).

lomnélküli, nihilista decizionizmust képviselt volna,⁶ amely bármely erőszakalapú ideológiát kiszolgálni lenne képes, ugyan rámutat Schmitt személyiségének gyenge pontjára, azaz morális bizonytalanságára, belső iránytűnélküliségére – vagy ahogy maga az SS hetilapja, a *Schwarzes Korps* írta róla 1936-ban: „személye vonatkozásában Prof. Schmitt lemondott arról, hogy politikai döntést hozzon”⁷ –, de félreismeri az 1933 előtti és utáni Schmitt közötti *tartalmi* folyamatosságot. Éppen a tárgyalt könyvben újraközölt írásokban érthető e kontinuitás tetten, azaz a náci írások nem holmi parantézist jelentenek a schmitti *Oeuvre*-ben.

Schmitt nem támogatta bármiféle döntést, különösképpen, hogy korai írásaiban egyfajta konzervatív „természetjogot” képviselt, amelynek értelmében az állam alá lenne rendelve egyfajta „örök”, államfeletti, önértékű jognak.⁸ Ebben az értelemben vezette be Schmitt a kommisszárius diktátor fogalmát is, akinek – a szuverén (forradalmi) diktatúrával szemben – a „rend” védelme lenne a feladata,⁹ de ezen konzervatív jogképből következik az is, hogy Schmitt az

(akkoriban még egyértelműen konzervatív) bírák többségi véleményét tartotta a helyes jogalkalmazás zsinórmértékének.¹⁰

Mivel azonban a konzervatív „rend” a weimari köztársaságban nem volt már visszaállítható, Schmitt a jogelméletét decizionistaként radikalizálta, amennyiben is a szuverén hatalmat tette meg a jog kiindulópontjává és lényegi tartalmává. A szuverén hatalom hozná létre a jogot, de nem lenne teljességgel és mindig kötve a jog által.¹¹ A jog mögötti/feletti „rend” gondolata szükségképpen jár együtt antipluralista „demokrácia”-elmélettel: amennyiben is Schmitt a demokráciát azonosságként (*Gleichartigkeit*) határozta meg,¹² pseudodemokratikus érveléssel tudta igazolni a pluralizmus felszámolását és a heterogén elemek kizárását.¹³ Schmitt útja a konzervativizmustól a decizionizmusig tehát csupán taktikai természetű volt: a weimari köztársaságban decizionistaként tudta támadni, aláásni a liberális jogállamiságot és vele szemben egy antiliberalis, antipluralis hatalmat – akkor még a birodalmi elnök személyében¹⁴ – alapozott meg.

Noha Schmitt valóban nem volt az NSDAP híve, pláne tagja a weimari időszakban – amit Otto Koellreutter több-

⁶ Karl LÖWITZ: „Der okkasionelle Dezisionismus von C. Schmitt (1935)” in Karl LÖWITZ: *Sämtliche Schriften. Bd. 8. Heidegger – Denker in dürftiger Zeit. Zur Stellung der Philosophie im 20. Jahrhundert* (Stuttgart: J. B. Metzler 1984) 34., 40.

⁷ ANONYM: „Es wird immer noch peinlicher!” *Das Schwarze Korps* 10. 12. 1936. 2.

⁸ Carl SCHMITT: *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen* (1914) (Berlin: Duncker & Humblot 2004) 52., <https://doi.org/10.3790/978-3-428-51442-7>.

⁹ Carl SCHMITT-DOROTIĆ [Carl SCHMITT]: *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf* (München / Leipzig: Duncker und Humblot 1921) 136.

¹⁰ Carl SCHMITT: *Gesetz und Urteil. Eine Untersuchung zum Problem der Rechtspraxis* (1912) (München: Beck 1969) 71, 86.

¹¹ Carl SCHMITT: *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität* (1922) (Berlin: Duncker & Humblot 1996) 18.

¹² Carl SCHMITT: *Verfassungslehre* (1928) (Berlin: Duncker & Humblot 2017) 234.

¹³ Carl SCHMITT: *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus* (1926) (Berlin: Duncker und Humblot 1996) 13sk.

¹⁴ Carl SCHMITT: *Der Hüter der Verfassung* (1931) (Berlin: Duncker und Humblot 1996) 101., <https://doi.org/10.3790/978-3-428-48743-1>.

ször is felrótt neki később¹⁵ –, írásai azon elméleteket vetítették előre és alapozták meg, amelyek aztán éppen a nemzetiszocializmusban teljesedtek ki. Ezért váltotta le 1933 után az addigi decizionizmusát a „konkrét rend”-gondolattal.¹⁶ Ebben az értelemben írta elő 1934-ben a német jogtudománynak, hogy „bontsa le a normativista Babel-tornyát és helyére egy egészséges, konkrét rendgondolkodást helyezzen”. (157. o.) A nemzetiszocializmusban váltak valósággá Schmitt korábbi antiliberalis, antinormativista, antilegalista és antipluralis nézetei – ahogy 1933-ban a *Westdeutscher Beobachter*-ben meghirdette: „[A] német forradalom jó joga nem azon nyugszik, hogy tiszteletben tartotta a weimari rendszer és alkotmány legalitását. [...] Ma először megteremtjük a szükséges azonosságot; csak ekkor tud ismét észszerű és igazságos egyenlőség uralkodni; csak ekkor lehet a formális normákat alkalmazni, amelyek magukban fejtik ki az értelmes legalitást. A német forradalom nem hagyja, hogy a számára idegen és ellenséges legalitás foglyul ejtse.” (30. o., kiemelés az eredetiben)

Schmitt a náci rezsimet tehát nem pusztá oportunitizmusból vagy karrierizmusból fogadta el, hanem saját korábbi – kezdetben konzervatív, aztán decizionista – nézeteinek a „konzervatív forradalom” értelmében vett kiteljesedéseként: a náci Németország volt számára az a „rend” – ha már a császárság „rend-

je” nem volt visszaállítható –, amelyet érdemes megvédeni, fenntartani. Ebben az értelemben üdvözölte a nürnbergi faji törvényeket mint „évszázadok óta a szabadság első német alkotmányát”, mivel ezek az alkotmányos szabadságjogokat – azaz „Németország valamennyi ellenségének és parazitájának fegyverét és szóhasználatát” – felszámolták. (284. o.)

Leginkább a *Führer oltalmazza a jogot* írásában érhető tetten, ahogy korábbi, még absztrakt decizionizmusa a nemzetiszocializmusban nyert konkrét értelmet és jelentést. Amit Schmitt 1922-ben a *Politikai teológia* című könyvében még absztraktnan fogalmazott meg – a szuverenitás a kivételes állapotban születnék¹⁷ –, valamint 1932-ban a *Legalitás és legitimitás* című könyvében általánosságban – azaz a szuverén lenne „a legfőbb törvényhozó, legfőbb bíró, legfőbb parancsnok”¹⁸ – határozott meg, 1934-ben már konkrétan Adolf Hitlerre vonatkoztatva: „Eljárásának tartalmát és mértékét a Vezér maga szabja meg.” (203. o.) Amint a Német Jogi Akadémia számára írta: a Vezér akarata révén válik az absztrakt törvény jövőcentrikussá és egy terv részévé. (272. o.)

Schmitt jogelmélete a pluralizmus ellen irányult, mivel ez az állam hatalmát – a társadalmi csoportok, a pártok érdekében – aláásná.¹⁹ Miután a nemzetiszocializmus feladta a szociálforradalmi terveit, Schmitt az új rendszerben éppen azon *minőségi totális államot* pillantotta

¹⁵ Ld. például Otto KOELLREUTER: „Volk und Staat in der Verfassungskrise. Zugleich eine Auseinandersetzung mit der Verfassungslehre Carl Schmitts” in Fritz BERBER (szerk.): *Zum Neubau der Verfassung* (Berlin: Junker und Dönhaupt 1933) 9.

¹⁶ Carl SCHMITT: *Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens* (1934) (Berlin: Duncker & Humblot 1993) 17.

¹⁷ SCHMITT (11. lj.) 13.

¹⁸ Carl SCHMITT: *Legalität und Legitimität* (1932) (Berlin: Duncker und Humblot 1988) 10.

¹⁹ A schmitti antipluralizmus autoriter és neoliberalis jellegéről ld. többek között Péter TECHET: „Das Konzept der »Daseinsvorsorge« bei Ernst Forsthoef als Legitimation des autoritären States” *Historia Constitucional* 2022/23, 340–347, <https://doi.org/10.17811/hc.v0i23.816>.

meg, amelyet 1932-ben düsseldorfi gyár-
iparosok előtt a jóléti állam neoliberais-
autoriter alternatívájaként fogalmazott
meg.²⁰ Ezért üdvözölte, hogy a Vezér-
elv (*Führerertum*) lett a náci jog alapesz-
méje: „A nemzetiszocialista állam ere-
je abban van, hogy a Vezér-elv uralja és
hatja át felülről lefelé és létének minden
elemében.” (48. o.) Ebben az értelemben
követelte a *Staat, Bewegung, Volk* című
könyvében a belpolitika depolitizálását
– azaz a másként gondolkodók eltávo-
lítását – mint a legfőbb és legfontosabb
politikai döntést (88. o.), ami teljesség-
gel megfelel a schmitti politikai fogalmá-
nak, amelynek értelmében a politikának
nem az államon belül, hanem azok között
lenne csak helye.²¹

A náci korszakban Schmitt folytat-
ta támadásait a liberális jogállam ellen
(136. o.), amelyet „angol-francia recep-
ciójognak” nevezett, amellyel a korábbi
német jogtudomány „nem német rend-
szerek fogalmi hálójába” került volna.
(283. o.) A náci jog mellett kifejtett
partikularista, antiliberális, az intézmé-
nyesedés és absztrakt normativizmus
helyett a konkrét helyzetet hangsúlyozó
nézetei hasonlatosak akár a mai jogtu-
dományban is jelen lévő jogállam-relati-
vizáló nézetekhez is.²² Úgy vélte ugyan-
is, hogy „minden népnek megvan a neki
rendelt jogi típusa” (160. o., kiemelés
az eredetiben), ennek értelmében pedig
az új német jog nem lehet más, mint

„*Adolf Hitler német jogállama*” (295.
o., kiemelés az eredetiben) – ami egy-
ben jól mutatja (a mai korunk populiz-
musára vonatkoztatva is), hogy a „nép-
re” való hivatkozás mindig az uralkodó
osztály érdekét szolgálja (és fedi el).
Schmitt ezt ki is mondta nyíltan a kodi-
fikációról szóló írásában: „Ma a törvény
a Vezér akarata és terve. [...] A bíró is a
népközösség része, amely a Vezér kísé-
rete”. (281. o., kiemelés az eredetiben)
Mind, ami a Vezér érdekében áll, esze-
rint „legális” lenne. Ebben az értelemben
igazolta a *Hitlerjugend* rablásait „a fia-
talos önbizalom és az egészséges politi-
kai öntudat semmiképpen sem kétséges
megnyilvánulásaként”. (157. o.)

Nézete, miszerint a bírának is a Vezér
akarata kell követniük, megfelelt azon
kritikájának, amit Hans Kelsen néze-
tei – azaz a politika jog általi ellenőr-
zése (alkotmánybíráskodás) – ellen fej-
tett ki még 1933 előtt.²³ 1933 után is hű
maradt ehhez: a *Staat, Bewegung, Volk*
című könyvében elutasította „a belpoliti-
ka jogiasítását” (109. o.), mivel – amint a
Reichstatthaltergesetz című könyvében
írta – „a politika és az igazságszolgálat-
ás ilyen vegyítéséből a politika semmit
nem nyer, az igazságszolgáltatás pedig
mindent elveszít”. (11. o.) Schmitt wei-
mari és náci korszakbeli kritikája a poli-
tika jogi kontrollja kapcsán gyakorlatilag
azon érvekre támaszkodott, amelyeket
manapság a főleg baloldaltól megfogal-
mazódó alkotmánybíráskodás-kritika is
(Ran Hirschl, Alec Stone Sweet, Mark
Tushnet stb.) használ.²⁴

A politika jog általi ellenőrzésének és

²⁰ Carl SCHMITT: „Starker Staat und gesunde Wirtschaft (1932)” in Carl SCHMITT: *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969* (Berlin: Duncker und Humblot 1995) 74.

²¹ Carl SCHMITT: *Begriff des Politischen* (1932) (Berlin: Duncker und Humblot 1991) 46., 54.

²² *Pars pro toto* ld. David KAIRYS: „Searching for the Rule of Law” *Suffolk University Law Review* 2003/2. 307–330.

²³ SCHMITT (14. l.) 20.

²⁴ Ezek kritikai összefoglalásaként ld. Dieter GRIMM: „Neue Radikalkritik an der Verfassungsgerichtsbarkeit” *Der Staat* 2020/3. 321–353., <https://doi.org/10.3790/staa.59.3.321>.

az igazságszolgáltatás politikai jellegének elutasítása abból fakadt Schmittnél, hogy már a weimari korszában azt a naiv törvénypozitivizmust képviselte, miszerint a jogalkalmazás mechanikus szubszumálás lenne.²⁵ Kelsen elleni támadásai, aki a jogalkalmazás jogalkotó (azaz politikai) jellegét igazolta,²⁶ azonban nem csak Schmitt jogelméleti tévedéséről tanúskodnak, hanem elfedték valódi célját, az igazságszolgáltatás függetlenségének felszámolását. 1933-ban azonban már nyíltan meg tudta ezt fogalmazni a joggyakorlat számára írt „irányelvekben”: „amennyiben a bíró eloldja magát a kötöttségeitől, abba a helyzetbe kerül, hogy a minden jogban és törvényben benne lévő állami politika döntéssel *szemben más* politikai fel fogásokat juttathat érvényre” (54. o.), azaz Schmitt a bírókat az állami akarat szolgálóiként határozta meg, miközben pedig az állami akarat nem volt más számára, mint a Vezér akarat. Amennyiben is „német nép nemzetiszocialista nézeteit” határozta meg a bírói döntés helyességének egyetlen mércéjeként (56. o.) – most arról nem beszélve, hogy Schmitt ismét könnyedén azonosította a mindenkor szükségszerűen heterogén népet a Vezér egységes akaratával²⁷ –, gyakorlatilag 1912-es véleményéhez tért

vissza, miszerint a konvenció, az uralkodó nézetrendszer lenne a jogalkalmazás irányító elve.

Amint a weimari írásaiban, úgy a náci időkben is Kelsen tiszta jogtana volt Schmitt támadásainak elsődleges célpontja.²⁸ 1933 után azonban Kelsennel szembeni zsidógyűlöletét már nemcsak a naplójával oszthatta meg, de nyíltan is felvállalhatta. Amikor valamennyi zsidó szerző kapcsán – mintegy „üdvözítő ördögűzőként” – „zsidóként” való megjelölésüket, valamint „a könyvtárak megtisztítását [a zsidó szerzőktől]” szorgalmazta (487. o.), kifejezetten Kelsenre és a bécsi jogelméleti iskolára gondolt (488. o.), noha annak számos tagja nem volt zsidó származású.

Mindezen náci és antiszemita vélemények ellenére is Schmittet 1936-ban megtámadta az SS hetilapja, a *Schwarzes Korps* konzervatív etatizmusa és a katolicizmussal való kapcsolata miatt,²⁹ ami után Schmitt a rezsim első vonalából visszavonulni kényszerült. Azonban nemcsak porosz állami tanácsosként és a berlini egyetem professzoraként maradt hű a rendszerhez, de a nemzetközi jogban olyan új elméleti alapokat dolgozott ki (nagyter-elmélet, „európai Monroe-dokt-

²⁵ SCHMITT (14. lj.) 36.

²⁶ HANS KELSEN: „Wer soll der Hüter der Verfassung sein? (1930/31)”, in HANS KELSEN: *Wer soll der Hüter der Verfassung sein? Abhandlungen zur Theorie der Verfassungsgerichtsbarkeit in der pluralistischen, parlamentarischen Demokratie* (Tübingen: Mohr 2008) 67.

²⁷ Annak problematikusságához, hogy Schmitt „elégé hajlamos a mindenkori uralkodó csoportot az állammal és a néppel azonosítani”, ld. MARGIT KRAFT-FUCHS: „Prinzipielle Bemerkungen zu Carl Schmitts Verfassungslehre” *Zeitschrift für Öffentliches Recht* 1930. 519.

²⁸ Schmitt és Kelsen jogelméletei ugyan paradigmátikus módon egymás ellentétei, számos alapkérdésben (például a jog politikai jellegében vagy a törvénypozitivizmus meghaladásában) mégis hasonló kiinduló állásponton voltak, sőt, Kelsen jogtana – a „jogalkalmazás” politikai jellegének kimutatásával – még akár decizionistább is, mint Schmitté; lásd ARI MARCELO SOLON: *Teoria da soberania como problema da norma jurídica e da decisão* (Porto Alegre: Sergio Antonio Fabris 1997) 134–137. és GIULIANA STELLA: *Crisi della legge e potere del giudice* (Milano – Udine: Mimesis 2020) 149–153.

²⁹ ANONYM: „Eine peinliche Ehrenrettung!” *Das Schwarze Korps* 03. 12. 1936. 2.

rína”, nemzetközi jogi intervenciók tilalom stb.), amelyek egyrésztől nagyon is a korábbi elméleteiből következtek, másrésztől a náci háborús politika igazolását szolgálták.³⁰ Schmitt Európa nagyrésztét német nagytérként fogalmazta meg, amiből mind az amerikai, mind a szovjet-orosz érdekeket ki kellene zárni.³¹ A kötetben csak egyetlen rövidebb, angol nyelvű cikk képviseli a nemzetközi jogot, Schmitt ebben összefoglalta a nagytér- és birodalom-elméletét mint egy új világrend alapját,³² amiben nem minden nemzetnek járna az államiság, és csak kevés nemzetnek a birodalmi státusz. (502. o.)

Nemzetközi jogi írásaiban Schmitt az állami szuverenitást mint a nemzetközi jog alapelvét meghaladta. (500. o.) Persze nem arról volt szó, hogy Schmitt – mint Kelsen – a szuverenitás ideológiáját dekonstruálta volna, hanem a célja az volt, hogy kirántsa Európa többi nemzete alól létezésük jogát, és egy nagynémet birodalom alá rendelje őket – amint manapság a putyini Oroszország teszi a posztsovjét térségben.³³ Schmitt nem-

zetközi jogának tehát nem sok köze volt a tudományhoz, hanem politikailag legitímálta a nagynémet imperializmust. Schmitt később Nürnbergben fogvartottként azt állította, hogy írásainak se politikai céljuk, se nagyobb hatásuk nem lett volna,³⁴ ez azonban nem felel meg a történelmi valóságnak, Schmitt ugyanis a második világháború alatt nemcsak írásaival, de külföldi (például Budapesten is tartott) előadásaival szolgálta a náci háborús propagandát.

Demokráciatantól alkotmányjogon át nemzetközi jogig Schmitt életműve tehát teljességgel folytonos 1933 előtt és után. A náci írásaiban korábbi elméleteit – még ha egy „*völkisch*” nyelvezettel előadva – folytatni, kiteljesíteni tudta: az azonosságból (*Gleichartigkeit*) fajazonosság (*Artgleichheit*) lett; az absztrakt decizionizmusból konkrét Vezér-akarat; és az antiuniverzalista nemzetközi jogból nagytér-elmélet. Schmitt 1933-ban azon okokból állt a nácizmus mellé, amelyeket 1933 előtt is képviselt – még ha ezen okokat (a konzervatív-antiplurális etatizmust, az autoriter neoliberalizmust) 1933 után is több náci kortársa is elutasította.

Schmitt náci írásait tartalmazó kötet ezért semmiképpen sem csupán egy egyéni sors, bukás kortörténeti dokumentuma. Schmitt a nemzetiszocializmusban továbbvitte korábbi jogelméletét (*jog mint konkrét rend, szuverenitás mint döntés, demokrácia mint homogenitás*), amit a háború utáni írásaiban sem revideált. Nürnbergi fogságában egyetlen „bűneként” a következőt ismerte el: „Meg kell gyónnom egy bűnt: 1946 augusztusának végén a tábor kétségbeesésében reggel, amikor a Nap első

³⁰ Schmitt nagytér-elméletének protonácizmusához ld. Péter TECHET: „Carl Schmitts Großraumlehre im Kontext des Nationalsozialismus” *Historia Constitutionalis* 2021. 906–936.

³¹ Carl SCHMITT: *Völkerrechtliche Großraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte. Ein Beitrag zum Reichsbegriff im Völkerrecht* (1939) (Berlin: Duncker und Humblot 1991).

³² Schmitt egyszerre antiuniverzalista és antiszuverenista (mert imperialista) nemzetközi-jog-tanához ld. Péter TECHET: „Carl Schmitt against World Unity and State Sovereignty. Schmitt’s Concept of International Law” *Lisbon Law Review* 2021/2. 447–465.

³³ A putyini politika schmittianizmusához ld. David G. LEWIS: *Russia’s New Authoritarianism. Putin and the Politics of Order* (Edinburgh: Edinburgh UP 2020), <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781474454766.001.0001>.

³⁴ Carl SCHMITT: „Antwort an Kempner” in SCHMITT: *Staat, Großraum, Namos* (20. lj.) 453., 456., 462.

sugarai a priccsemre vetültek, hangosan megszólítottam a Napot, és azt mondtam neki: Te csalól!”³⁵ Schmitt a háború után még egy lábjegyzet erejéig se határolódott el korábbi írásaitól – amint mondjuk tanítványa, a szintén kezdetben náci szimpatizáns Ernst Forsthoff közigazgatási jogász tette³⁶ –; azon egyetlen interjúban, amiben náci időszakáról beszélt, megtagadott bármiféle felelősségvállalást.³⁷

Ekként Schmitt náci írásai nem holmi magyarázatra szoruló, „idegen” testek a schmitti életműben: ő maga sohasem

vetette el ezeket, ami érthető is, elvégre nagyon is illeszkednek az egész életműbe. A mostani kötet azért üdvözlendő kiadás, mert Schmitt az itt összegyűjtött írások nélkül – amint a baloldali Schmitt-recepció a „*Schmitt against Schmitt*”-olvasat jelszava alatt szorgalmazza³⁸ – nem érthető meg. Hogy ezután is elfogadható szerző marad-e, ennek értelmében olyan kérdés, amit nem 1933 és 1936 közötti írásainak árnyékában, hanem csak azok fényében tudhatunk eldönteni.

*Techet Péter**

³⁵ Carl SCHMITT: *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951* (Berlin: Duncker und Humblot 1991) 27.

³⁶ Ernst FORSTHOFF: *Der Staat der Industriegesellschaft. Dargestellt am Beispiel der Bundesrepublik Deutschland* (München: Beck 1971) 54 (1. lj.).

³⁷ Carl SCHMITT: „Solange das Imperium da ist”. *Carl Schmitt im Gespräch mit Klaus Figgel und Dieter Groh 1971* (Berlin: Duncker und Humblot 2010). <https://doi.org/10.3790/978-3-428-53452-4>.

³⁸ Ennek kritikájaként ld. Amanda LOUMANSKY: „Critical Theory’s Turn to Schmitt: Not Waving but Drowning?” *Liverpool Law Review* 2013. 1–16. <https://doi.org/10.1007/s10991-013-9126-z>; Guillermo Andrés DUQUE SILVA: „Con Schmitt y contra Schmitt: Crítica a la política adversarial de Chantal Mouffe” in Delfin Ignacio GRUESO (szerk.): *Reconocimiento & Democracia desafíos de la Justicia. Reflexiones crítico-teóricas contemporáneas* (Cali: Editorial Universidad del Vale 2015) 201–220.
* PhD, Dr. phil., tudományos munkatárs, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Institut für Staatswissenschaft und Rechtsphilosophie, 79098 Freiburg im Breisgau, Werthmannstrasse 4; Universität Zürich, Rechtswissenschaftliche Fakultät, 8001 Zürich, Rämistrasse 74/2. E-mail: peter.techet@jura.uni-freiburg.de.